

Bir Atımlık Akıl-SokmaAkıl Çabuk Çıkar

*Akıllar, kurgulanıyor ve yerleştiriliyor,
yani neden ve sonuç ilişkileri işleniyor beyinlere.*

Babaannem bu türden cinsel içerikli deyimleri sık kullanırdı. O zamanlar tam karşılığının ne olduğunu anlamamasam da çağrıştırdığı eylem nedeniyle dikkatimi çekti, böylesi alaycı kızgın sözler. Başka bir kadının ağzında ayıp ve iğreti duracak sözcükler, O'nun ağzından çıktığında sanki gerçek hüviyetlerine kavuşur gibiydiler. Erkeksi bir yanı vardı babaannemin. Sözünü esirgemezdi. Ne cahilliği ile alakası vardı bunun, ne de deli cesareti ile. Pervasız da değildi. Sözcükler hiçbir yere uğramadan, süzülmeden çıkardı ağzından. O zamanlar sözlerinde bir yergi ya da eleştiri olduğunu hissetsem bile, çok net kavrayamazdım ne demek istediğini. Ama sezdim, serzenişte bulunduğu kişiye 'aptal' dediğini.

Çok daha sonraları kavradım bu müstehzi, müstehcen sözlerin gerçek anlamlarını. Sık sık "sokma akıl çabuk çıkar" diye alaycı bir kızgınlıkla söylenirken bulurdum O'nu. Kendine ait akli olmayan, başkalarının akılları ile hareket edenleri anlatmak için kullanırdı. O'nun ve öteki başkalarının da akli ne kadar kendine ait, bu da ayrı bir muamma tabii ki. Ve ben çocuk aklımla, bir toprağa çakılan kazıkla ilişkilendirerek, aptallığım derecesini saptamaya çalışırdım. Kalıcı aptallık istiyorsan çok daha derine çakmalısın kazığı diye düşünürdüm.

Bir de ‘gelgit akıllı’ derdi babaannem. Bir öyle bir böyle davranıp, dün konuştuğunu bugün yalanlayanları anlatmak için. Bir akıl nasıl gidip gelebilirdi ki? Tahayyül sınırlarım zorlanırdı. Manasız bir yüz ifadesi ile sağa sola koşuşturan bir adam canlanırdı gözümün önünde. Rotasız ve şaşkın bir adam. Şimdilerde de afallıyorum. “Aklını alırım senin, akıllı ol!” denildiğini işittikçe. Bir akıl nasıl alınabilir? Niçin aklını alıyor da kalbini ya da ciğerini değil? Bilişim çağının getirdiği bir şey mi bu? Dünya gerçekten de değişiyor ve gelişiyor mu? Niye, bugüne değin hiç kimse akıl edememiş birinin aklını almayı? Beyin cerrahlarının, nörolog ve psikiyatrların bile aklına gelmeyen, öfkeli bir adamın aklına nasıl gelebiliyor? Apışıp kalıyorum.

Ayrıca ‘çakma akıl’ var. ‘Sokma akıl’ ya da ‘gel git’ akıl muadili gibi bir şey. Şimdilerde her şeyin çakması var. Yani orjinal olmayan. Daha kalitesiz ve maliyeti düşük olduğu için daha ucuza mal edilmiş olan şeyler için kullanılıyor. ‘Çakma akıllı’ dendiğinde, dile getirdiği ya da yazdığı fikirlerin gerçek sahibi olmayan kişiden söz ediyoruzdur.

Aslına bakarsanız çoğunluğumuz, ‘sokma’, ‘gelgit’ ya da ‘çakma akılla’ yaşıyor.

Akıl ne peki? Doğruyu ve yanlış ayırt edebilme becerisi mi? Söylediği söz ya da yaptığı davranışın sonrasını hesaplayabilme ve öngörebilme yeteneği mi? Kişisel çıkarlarını fark edebilme ve ona uygun davranışlar geliştirebilme potansiyeli mi? Sokağa göre akıl, doğruyu ve yanlış ayırt edebilme becerisidir. Yine aynı sokak, akıl çıkarlarına göre davranma olarak adlandırıyor? Sokağın akıllı böyle.

Aklın sözlük anlamı ise; düşünme, anlama ve kavrama yetisi olarak tanımlanıyor. Bu tanıma göre; akıl bir şey üzerine düşünme, o şeyin ne olduğunu anlama ve o şeyi bir başka şeyle ilişkilendirme yeteneğidir. Akıldan bir üst

aşamada beklenen, ilişkilendirmelerden ve bağlantılardan yola çıkarak genellemeler yapmasıdır. Akıldan, deneyimlerden yola çıkarak sonuçlar üretmesi beklenir. Aynı zamanda aklın yaşama deneyimi olmadan da neden ve sonuç ilişkisini kurgulayabileceği varsayılır.

Yukarıdaki akıl tanımını dikkate alındığında, çoğunluğumuzun akli var mıdır? Her şeyden önce çoğumuz neden sorusunu sorar ve cevap arayışına girermiyiz? Çoğunluk neden diye sormaz. Sonuçlar üretmez. Çoğunluğa neden ve sonuç kalıpları sunulur, kodlanır.

Çoğunluk, neredeyse hepimiz, dile getirdiğimiz ya da savunduğumuz her şeyin, patenti bize aitmiş gibi bir eblehlik içindeyiz.

Hâlihazırdaki çoğunluğumuzun hiçbir zaman ‘aklı’ olmayacak. Çünkü insanlık için de durum bugünkünden farklı değildi.

Akıl toplumdaki bir grup elitin tekelinde. Elitler değişiyor, kodların referansları da değişiyor. Değişmeyen ise kodlananlar. Yani ‘aklı devre dışı’ çoğunluk.

İnsanları akılsızlıkla eleştiriyor ya da suçluyoruz ya nedir bu? Tam olarak yerinde bir suçlama değil. Ya da nasıl bir şey biliyor musunuz? Köpeğin miyavlamasını beklemek gibi bir şey. *Çoğunluğumuz genetik kodlanışımıza uygun bir şekilde yaşıyoruz; kapsama dışı akilla!*

İnsanların sefil ama umarsız yaşadıklarına ilişkin yorumlarla da sık sık karşılaşılıyor. Silkinip kendine gelmesi için söyleniyor bu sözler. Nafile bir uğraş. Kurumuş çınar ağacına küsmek gibi bir şey bu.

Yığınlara, yaşadığımız yüzyılda dikte edilen, kodlanan ya da empoze edilen bir akıl var. *Akıllar, kurgulanıyor ve yerleştiriliyor. Yani neden ve sonuç ilişkileri işleniyor beyinlere.* Çok değişik metotlarla yapılıyor bu; bazen bir gazete manşeti oluyor, bazen okulda kara tahtaya düşülen bir cümle, bazen de bir dipnot ya da vaaz...

Korku, haz, heyecan ve kaygının biçimlendirdiği beynlere akıl çatılıyor. Bilindiği gibi her çatılan şey de yıkılabiliyor. Ve her yıkılanın yerine de yenileri çatılabiliyor.

Hafızan kadar aklın vardır. Çoğunluğumuz, ‘balık hafızalı’ olduğuna göre balıklar kadar aklımız var demektir. Babaannem ne kadar haklı değil mi? Kendi aklın olamadığı için emanet akılla idare edersin. ‘Sokma akıl’ da çabuk çıktığından, bir başka fısıldanan akla kadar ömrü vardır mevcut aklın.

Çoğunluk; bir şeyin niçin söylendiği ya da neden şimdi bu biçimde davranıldığına ilişkin bir neden sonuç bağlantısı kurgulayamaz. O nedendir ki detaylı açıklamalar onu boğar ve kafa karışıklığını artırır. Net olunması beklentisi içindedir. Soyutla işi yoktur çoğunluğun. Soyutlama yetisi aklın bir ürünüdür çünkü. *Somut yaşar çoğunluk.*

Bu niye böyle?

Sinirsel ağların düzenlenişi ve aktivitelerine bağlı bir şey bu. İşleyişi tasarlanmış ve programlanmış bir beynin icraatıdır, akıl.

Akıllı olunmaz, olmaya çalışılmaz. Akıllı doğulur. Akılsız insan ya da birey yoktur. Akı, zihinsel süreçlerin yetersizliği ve duygu seli nedeniyle etkinleşemeyen bireyler vardır. ‘Çevrimdışı akıl’ ya da ‘kapsam dışı akıl’ gibi bir şey bu.

Doğruyu ve yanlışını ayırt edebilme becerisi, yani akıl, yaşadıklarımız ya da yaşanılanlar karşısında bizi sorumlu kılıyorsa eğer, çoğunluğumuz ne denli ve ne kadar sorumlu olup bitenlerden, olup bitirdiklerimizden. Ve çoğumuz, babaannemin dediği gibi ‘sokma akıllı’ ise, eleştirilebilir ya da hayıflanılabilir mi?

Aklını peynir ekmekle yiyenlerden söz ederiz bir de. Akla katık muamelesi yaparız, bilerek ya da bilmeyerek. Aklını kullanamayanlara vurgu yaparız, katık muhabbeti ile.

Oysa akıl yürütmek, sözlük anlamındaki aklın varlığında olasıdır. Olmayı kullanmak da neyin nesi.

Sokma akıllar, gelgit akıllardır çoğunlukla. Gelgit ya da metcezir mizacın doğası gereğidir bu.

Gelgit mizaç metcezir gibi alçalma ve yükselmelerle kendini belli eder. Metcezir mizaçta, kişinin duygusal ve fiziksel enerjisi değişkenlik gösterir, alçalır ve yükselir. Bu değişkenliğe paralel olarak, algı ve düşünceler de değişir. Aynı bünyede iki farklı doğru ya da iki farklı yanlış bir arada yaşar. Siyah ve beyaz gibi. Bu alçalma ve yükselmeler beyin sinirsel ağ ve programının etkisi altında gerçekleşir. Tamamen irade dışıdır.

Yükselme ya da diğer bir deyişle met-gel fazında algıya bir pozitiflik hakimdir. Neden sonuç ilişkisi de pozitif algıya paralel olarak olumludur. Alçalma yani cezir-git fazında ise tam zıddı bir durum söz konusudur. Neden sonuç ilişkisinde negatif algıya paralel olumsuzdur.